

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КАНАБІСУ

PROBLEMS OF CANNABIS LEGALIZATION

Чернологова С.М., головний судовий експерт
сектору дослідження наркотичних засобів,
психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів
відділу дослідження матеріалів, речовин і виробів

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

У статті проаналізовано ситуацію щодо легалізації медичного канабісу в зарубіжних країнах. Депутати Європарламенту вважають, що існує достатньо доказів того, що канабіс та канабіноїди мають терапевтичну дію для лікування хронічного болю у дорослих, викликаного нудотою та хіміотерапією, а також для поліпшення симптомів неконтрольованого спазму м'язів при розсіяному склерозі. Також медичний канабіс використовують при лікуванні хвороби Альцгеймера, глаукоми, епілепсії, посттравматичного синдрому, астми, герпесу, виразок, анорексії, депресії. Порівняно вітчизняні та зарубіжні способи регулювання питань використання наркотиків для медичних цілей. Підходи до правового регулювання, якими дозволяється медичне застосування канабісу, у світі поділяються на такі: повний дозвіл на використання канабісу як в медичних, так і в рекреаційних (немедичних) цілях; дозвіл для медичного застосування продуктів, що містять обмежений відсоток канабіноїдів; дозвіл на придбання канабісу або продуктів, що містять канабіноїди, за рецептом лікаря або без нього; дозвіл використання лише лікарських засобів, що містять певний канабіноїд. Відносно законодавчого врегулювання медичного споживання канабісу в Україні доцільно використовувати досвід Франції або Швейцарії, де придбання канабісу або продуктів, що містять канабіноїди, дозволено за рецептом лікаря або дозволено використання лише лікарських засобів, що містять певний канабіноїд. Розглянуто можливості використання зарубіжного досвіду в Україні, рекомендації щодо зміни регуляторних підходів для забезпечення доступу хворих в нашій країні до цієї групи лікарських засобів. Сьогодні у ЄС існує три категорії продуктів на основі сполук канабісу – лікарські засоби на основі канабісу (продукти, що містять канабіноїди рослинного та синтетичного походження, зареєстровані у регулюючих органах); препарати конопль, що не пройшли традиційний регуляційний шлях реєстрації; харчові добавки на основі конопельних сполук (продукти, що відповідають вимогам регламенту ЄС про нові продукти харчування). Проведено оцінку ймовірних ризиків легалізації медичного канабісу в Україні та проблем правового врегулювання даного питання.

Ключові слова: канабіс, сполуки канабісу, канабідіол, тетрагідроканабінол, наркотичні засоби, психотропні речовини, легалізація.

The article analyzes the situation of medical cannabis legalization in foreign countries. MEPs believe there is ample evidence that cannabis and cannabinoids have therapeutic effects in the treatment of chronic pain in adults caused by nausea and chemotherapy, as well as in improving the symptoms of uncontrolled muscle spasm in multiple sclerosis. Medical cannabis is also used in the treatment of Alzheimer's disease, glaucoma, epilepsy, post-traumatic syndrome, asthma, herpes, ulcers, anorexia, depression. Comparatively domestic and foreign ways of regulating drug use for medical purposes. Approaches to legal regulation that authorizes medical cannabis use in the world are divided into: full authorization to use cannabis for both medical and recreational (non-medical) purposes; authorization for medical use of products containing a limited percentage of cannabinoids; authorization to purchase cannabis or cannabinoid-containing products with or without a doctor's prescription; permission to use only medicinal products containing certain cannabinoids. Regarding the legal regulation of medical cannabis consumption in Ukraine, it is advisable to use the experience of France or Switzerland, where the purchase of cannabis or cannabinoid-containing products is authorized by a doctor's prescription or only medicinal products containing certain cannabinoids are authorized. Possibilities of using foreign experience in Ukraine are considered, including recommendations on changing regulatory approaches to ensure access of patients in our country to this group of medicines. Currently, there are three categories of cannabis-based products in the EU: cannabis-based drugs – products containing cannabinoids of plant and synthetic origin, registered with regulatory authorities; Cannabis preparations that have not undergone the traditional regulatory route of registration; cannabis-based food additives are products that meet the requirements of the EU's new food regulation. The probable risks of medical cannabis legalization in Ukraine and the problems of legal regulation of this issue have been evaluated.

Key words: cannabis, cannabis compounds, cannabidiol, tetrahydrocannabinol, narcotics, psychotropic substances, legalization.

Постановка наукової проблеми. Україна в своєму розвитку підтримує курс на європейську інтеграцію, в зв'язку з чим виникають різні питання, в тому числі легалізації певних наркотичних засобів, а саме канабісу, для можливостей його медичного застосування. Паралельно з цим виникає питання декриміналізації легких наркотиків в Україні, яке все частіше обговорюється як політиками, так і вченими. При обговоренні питання легалізації канабісу в медичних цілях виникають певні непорозуміння відносно того, що легалізація медичного канабісу не веде до автоматичної легалізації канабісу (марихуани) як наркотичного засобу й не призводить до декриміналізації відповідних статей Кримінального кодексу України.

Вивченню проблем та суперечностей кваліфікації злочину, передбаченого ст. 309 КК України, дослідженню причин широкого розповсюдження незаконного обігу цих засобів і речовин та виробленню шляхів подолання злочинності у цій сфері присвячені праці таких науковців, як Ю.В. Баулін, А.А. Музика, О.М. Лемешко, Н.В. Шепелева. Однак питання легалізації медичного канабісу з наукової, а не популістичної позиції в Україні практично не розглядалося.

Метою даної статті є аналіз ситуації щодо легалізації медичного канабісу в зарубіжних країнах, оцінка ймовірних ризиків його легалізації в Україні та проблем правового врегулювання даного питання.

Одним з обговорюваних сучасних питань в колі працівників медицини, правоохоронних органів, різних експертів і науковців, пересічних громадян є питання легалізації канабісу для його медичного споживання. Слід зауважити, що згідно з результатами дослідження соціологічної групи «Рейтинг», яке проводилося в Україні 21–29 травня 2019 року, більше половини українців підтримують легалізацію медичного канабісу. Зокрема, 30% опитаних повністю і 28% респондентів певною мірою підтримують можливу легалізацію медичної марихуани для пацієнтів, у яких виявлені певні проблеми зі здоров'ям, коли марихуана може полегшити симптоми або/та зменшити біль [1]. Означене питання є важливим і дотепер не вирішеним. Деякі країни (наприклад, Таїланд та Канада) нещодавно змінили своє законодавство та політику відносно вживання легких наркотиків. Частина зарубіжних країн (Нідерланди, Бельгія, США, Канада) легалізувала та декриміналізувала вживання канабісу (марихуани) вза-

галі, інші країни (Таїланд, Австрія, Німеччина, Польща) легалізували виключно медичне використання канабісу, але в нашій країні це питання потрібно ретельно вивчити, враховуючи поширеність злочинів, передбачених ст. 309 КК України та неготовність українського суспільства і чинного законодавства до таких дій [2].

Марихуана – це суміш подрібнених частин рослини роду Конопля. Основна наркотична речовина, що міститься в марихуані, – це тетрагідроканабінол. Шкідливим для організму людини є його куріння. Розглядаючи питання легалізації марихуани, слід зазначити, що ідеться більше про легалізацію канабіноїдних наркотиків (для медичного використання). Конопля короточасно руйнує механізм координації руху, прискорює серцебиття, підвищує артеріальний тиск і погіршує сприйняття і запам'ятовування. При цьому деякі дослідження спростовують факт заподіяння серйозної шкоди здоров'ю [3, с. 482]. В Україні незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання, збут наркотичних речовин, в тому числі виготовлених з конопль, карається штрафами, позбавленням або ж обмеженням волі до восьми років [2].

Останнім часом світ активно переглядає використання канабісу, канабісової смоли, екстрактів канабісу та настоянок для медичних та наукових цілей. ВООЗ та ООН беруть активну участь у цьому процесі.

Канабідіол – один з багатьох алкалоїдів канабісу. Близько 40% екстракту марихуани містить канабідіол. Існують дослідження [4], які підтверджують властивості канабідіолу як протизапальної речовини, його вплив на нудоту, особливо у пацієнтів, які отримують хіміотерапію. Канабідіол може бути хорошим рішенням для пацієнтів, які більше не працюють.

Канабіс ефективний у пацієнтів з невропатичним болем, спастичним склерозом, анорексією, терапевтично стійкою глаукомою. У пацієнтів на хіміотерапії, у хворих на СНІД (втрата ваги). Він використовується при деяких станах тривоги, особливо соціальної фобії, а також для дітей з множинними епілептичними нападами. Є дані, що показують можливість ефективності канабіноїдів у лікуванні шизофренії [5].

Основні медичні ефекти канабісу пояснюються концентрацією канабідіолів, які не мають психоактивних властивостей, на відміну від тетрагідроканабінолу (далі – ТГК), що має психотропну дію на організм людини.

Як і будь-які ліки, наркотики з конопль мають побічні ефекти. Основними з них є взаємодія з іншими лікарськими засобами, які приймає пацієнт. Деякі пацієнти відчують зміни в своїх печінкових ферментах, інші відчують сонливість, що може бути плюсом для тривожних пацієнтів.

У людей, які приймають канабідіол, залежність ніколи не розвинеться, оскільки він не має психоактивного ефекту. З цієї ж причини ніяких симптомів відміни не спостерігається. У більшості пацієнтів, які просто курять марихуану, залежність також не розвивається. Імовірність залежності не дуже висока і становить 9–10%. Синдром скасування існує, він клінічно незначний. Іноді виникає безсоння, дратівливість. Це не має нічого спільного з, скажімо, синдромом відміни опіатів чи алкоголю. Лікування у такому разі не потрібне, все швидко минається [6].

Члени 40-го Експертного комітету ВООЗ з лікарських засобів (ECDD WHO) 4–7 червня 2018 року представили попередні наукові висновки щодо сполук на основі канабісу – смоли канабісу, екстрактів і настоянок канабісу, дельта-9-тетрагідроканабінолу (Δ^9 -THC) і ізомерів ТГК [7]. Експерти ВООЗ узагальнили наукові дослідження щодо безпеки компонентів канабісу та можливості використання канабісу в медицині. На додачу до цих попередніх оглядів Комітет провів остаточний критичний огляд канабідіолу [8], який є непсихоактивною сполукою канабісу, що не викликає залежності.

Депутати Європарламенту вважають, що існує достатньо доказів того, що канабіс та канабіноїди мають тера-

певтичну дію для лікування хронічного болю у дорослих, викликаного нудотою та хіміотерапією, а також для поліпшення симптомів неконтрольованого спазму м'язів при розсіяному склерозі. Також медичний канабіс використовують при лікуванні хвороби Альцгеймера, глаукоми, епілепсії, посттравматичного синдрому, астми, герпесу, виразок, анорексії, депресії [9].

Вживання медичних препаратів на основі канабісу врегульоване законами Канади, США, Австрії, Бельгії, Чехії, Данії, Хорватії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Ірландії, Люксембургу, Нідерландів, Португалії, Словаччини, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Великобританії, Таїланду, Кореї, Польщі та ін. В усьому світі конопля активно реалітується, оскільки ніколи (на відміну від України) не припинялися наукові розробки з вивчення лікарських властивостей цієї рослини. Водночас в Україні всі канабіноїди внесені до списку речовин, які не можуть бути використані в медицині та наукових дослідженнях. Чинне законодавство передбачає притягнення до відповідальності науковців за вивчення терапевтичної цінності канабіноїдів та лікарів, які прагнуть полегшити стан пацієнтів, а також пацієнтів за реалізацію права людини на доступ до ефективного лікування.

Медичне використання канабісу та канабіноїдів може стосуватися широкого спектру лікарських засобів, які містять різні активні компоненти та мають різні способи введення. Препарати канабісу можуть сильно відрізнятися за складом залежно, наприклад, від сорту конопель, умов вирощування та способів виготовлення і зберігання. Це означає, що їх ефективність складно перевірити за допомогою традиційних клінічних випробувань, але їх використання широко поширене.

Нині в ЄС існує три категорії продуктів на основі сполук канабісу:

1) лікарські засоби на основі канабісу – продукти, що містять канабіноїди рослинного та синтетичного походження, зареєстровані у регулюючих органах:

– хімічні препарати (зареєстровані відповідно до однієї з процедур ЄС);

– лікарські засоби рослинного походження (реєструються у спрощений спосіб як традиційні лікарські засоби рослинного походження згідно з Директивою щодо рослинництва 2004/24 / ЄС);

2) препарати конопль – це препарати, що не пройшли традиційний регуляційний шлях реєстрації, тобто мають інший шлях входу на ринок ЄС (наприклад, виготовлені фармацевтом за рецептом і призначені для індивідуального використання);

3) харчові добавки на основі конопельних сполук – продукти, що відповідають вимогам Регламенту ЄС № 2015/2283 про нові продукти харчування [10, с. 18].

Серед відомих лікарських засобів, виготовлених на основі канабіноїдів, поширеними є такі: препарат «Набілон» (таблетки) – синтетичний канабіноїд, протибловотний та знеболювальний засіб, дозволений для використання в США, Канаді, Бельгії та Іспанії (виробник – Канада); «Дронабінол» (масляниста речовина у капсулах) – оптичний ізомер тетрагідроканабінолу, стимулятор апетиту та протибловотний засіб, дозволений в США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії, Німеччині (виробник – Бельгія); «Набіксимолс» (пероральний спрей) – екстракт рослин канабісу для лікування спастичності та болю, пов'язаного з розсіяним склерозом та болем при онкологічних захворюваннях, дозволений у Великій Британії, Канаді, Чехії, Німеччині, Польщі, Франції, Данії, Швеції (виробник – Британія). Жоден з вказаних лікарських засобів не зареєстрований в Україні [11].

Оскільки канабідіол не вважається контрольованою речовиною, законодавство держав-членів ЄС щодо вживання медичного канабісу суттєво відрізняється від національного. В Україні ситуація з доступом до цих ліків катастрофічна. Стратегія державної політики щодо наркотиків

на період до 2020 р., що була затверджена наказом КМУ від 7 серпня 2013 року № 735-р [12], ще не переглядалася. Не існує нової стратегії на наступні роки. Також КМУ ще не підготував замовлення на розробку нових лікарських засобів та психотропних речовин науково-дослідними установами усіх форм власності. Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» [13] дозволяє це зробити, але досі немає підзаконного акту у вигляді наказу КМУ про розробку нових наркотичних засобів та психотропних речовин для виконання цього Закону (тобто роз'яснення щодо того, як слід врегулювати такі правовідносини). Комітет Верховної Ради України з питань охорони здоров'я розглянув проект закону про внесення змін до Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» (щодо порядку обігу контрольованих речовин) № 4533 від 27.04.2016 [14]. Але, на жаль, цей проект так і не вийшов на голосування у Верховній Раді України. У законопроекті № 4533 передбачене внесення змін до низки законів України щодо регулювання медичного вживання канабісу. Однак цей законопроект більше не був на читанні та обговоренні.

Постанову КМУ від 7 травня 2000 р. № 770 «Про затвердження Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» [15] не було переглянуто щодо канабісу відповідно до чинних наукових та медичних оглядів та рекомендацій ВООЗ та розвитку медичної науки у світі. Не переглянутими залишились таблиці списку № 1 «Особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено» та списку № 2 «Особливо небезпечні психотропні речовини, обіг яких обмежено». На жаль, Україна відстає в цьому питанні через його неврегульованість, а провідні українські вчені будуть змушені виїжджати за кордон для розробки препаратів на основі канабісу, тим самим розвиваючи зарубіжну науку та підтримуючи зарубіжних виробників медичних технологій та ліків.

При вирішенні питань законодавчого врегулювання медичного споживання канабісу, безумовно, важливим є врахування зарубіжного досвіду. Підходи до правового регулювання, якими дозволяється медичне застосування канабісу, у світі загалом є різними (повний дозвіл на використання канабісу як в медичних, так і в рекреаційних (немедичних) цілях (Канада, Уругвай); для медичного застосування дозволені продукти, що містять обмежений відсоток канабіноїдів (Мексика); придбання канабісу або продуктів, що містять канабіноїди, дозволене за рецептом лікаря або без нього (Швейцарія); дозволене використання

лише лікарських засобів, що містять певний канабіноїд (наприклад, препарат «Сатівекс» дозволений у Бразилії та Франції) [11].

Слід зауважити, що думки українських науковців щодо безпеки вживання канабісу в медичних цілях достатньо суперечливі. На наш погляд, для безпеки вживання медичного канабісу потрібно провести його додаткові дослідження.

Останнім часом можна відзначити перші кроки до легалізації канабісу в Україні. Є чинна постанова Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року № 735-р «Про задоволення Стратегії державної політики по відношенню до наркотиків на період до 2021 року». Вона містить пункт про вивчення перспектив медичної коноплі. Ця Стратегія – це перший документ в історії України, який, спираючись на світовий та вітчизняний досвід, дійсно містить добре зважений і збалансований підхід до політики щодо наркотиків. Однак, на жаль, реалізація цієї Стратегії ще перебуває в зародковому стані, а практика в Україні залишається зосередженою на кримінально-репресивному підході. Ми пропонуємо лібералізувати законодавство України щодо контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та рослин, що містять їх, відповідно до міжнародного права. Запропоновані зміни також дозволять розвивати фармацевтичну науку для розробки сучасних та якісних терапевтичних засобів.

Висновки. За останні кілька років багато країн (Хорватія, Чехія, Фінляндія, Німеччина, Греція, Італія) легалізували використання канабісу для медичних цілей. Проведено багато досліджень (National Center for Complementary and Integrative Health, National Institutes of Health, 10 Center Drive, Bethesda), якими було доведено, що лікування такими препаратами, як «Набілон», «Дронабінол», «Набіксімокс» і багатьма іншими є дієвим для людей, які страждають від певних серйозних захворювань. Водночас ми погоджуємося з думкою українських фахівців, що сьогодні існує недостатньо даних, щоб зробити однозначні висновки про безпеку канабісу, навіть у разі застосування його лише у медичних цілях. Перш ніж легалізувати медичний канабіс, слід провести відповідні дослідження. Відносно законодавчого врегулювання медичного споживання канабісу, на наш погляд, доцільно використовувати досвід Франції або Швейцарії, де придбання канабісу або продуктів, що містять канабіноїди, дозволено за рецептом лікаря або дозволено використання лише лікарських засобів, що містять певний канабіноїд.

ЛІТЕРАТУРА

1. Більше половини українців повністю або певною мірою підтримують легалізацію медичної марихуани. «Рейтинг» URL: <https://hromadske.ua/posts/bilshe-polovini-ukrayinciv-povnistyu-abo-pevnoyu-miroyu-pidtrimuyut-legalizaciyu-medichnoyi-marihuani-rejting>.
2. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26.
3. Медина Ф.Н. Полная медицинская энциклопедия. Киев : Изд. «Астрель», 2006. 736 с.
4. Institute of Medicine. 1999. Marijuana and Medicine: Assessing the Science Base. Washington, DC: The National Academies Press, Walitt B1, Klose P, Fitzcharles MA, Phillips T, Häuser W. Cannabinoids for fibromyalgia. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27428009>.
5. Yingjie Li, Shanbao Tong, Dan Liu, Yi Gai, Xiuyuan Wang, et. al. (2008). Abnormal EEG complexity in patients with schizophrenia and depression. *Clinical Neurophysiology*. 119, 1232–1241.
6. Така різна марихуана. Про багатонадійні препарати з канабісу — професор Каліфорнійського університету. URL: <https://racurs.ua/ua/2344-taka-rizna-marihuana-pro-bagatonadijni-preparaty-z-kanabisu-profesor-kaliforniyskogo-universytetu.html>.
7. The Fortieth meeting of the Expert Committee on Drug Dependence (ECDD) was held in Geneva, Switzerland. 4–7 June 2018 URL: https://www.who.int/medicines/access/controlled-substances/ecdd_40_meeting/en.
8. Cannabidiol Critical Review Report, The Fortieth meeting of the Expert Committee on Drug Dependence (ECDD) was held in Geneva, Switzerland, 4–7 June 2018. URL: <https://www.who.int/medicines/access/controlled-substances/WHOCBDRReportMay2018-2.pdf?ua=1>.
9. Супрун за легалізацію медичної марихуани. Чому? І як це робили в інших країнах? URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-47076883>.
10. Усенко В., Косяченко К. Сучасний стан використання сполук канабісу в світовій медичній практиці. *Фармацевт-практик*. 2019. № 3. С. 18–20.
11. Відповідь на петицію про легалізацію канабісу URL: <https://itd.rada.gov.ua/services/Petition/Index/4871>.
12. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80>.
13. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1995. № 10. Ст. 60.
14. про внесення змін до Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» (щодо порядку обігу підконтрольних речовин) : проект закону. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58893.
15. Про затвердження Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова КМУ від 6 травня 2000 р. № 770. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF>.